

16. Корпоративний менеджмент: учебное пособие для студентов, обучающихся по специальности “Менеджмент организаций” / [Мазур И. И. и др.]; под общ. ред. И. И. Мазура и В. Д. Шапиро. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: изд-во “Омега-Л”, 2008. – 781 с.
17. Schiller International University / Florida & Chicago, U.S.A.- London, UK – Paris & Strasbourg, France – Heidelberg, Germany – Madrid, Spain – Engelberg & Leysin, Switzerland / General Catalog / Effective June, 2006. – 249 p.
<http://www.schiller.edu/>
18. London City College / Prospectus / 2007-2008. – 33 p.
[website:www.londoncitycollege.com](http://www.londoncitycollege.com)
19. American City University / Cheyenne (USA) – London (England) – Beirut (Lebanon) – Dublin (Ireland) – Manila (Philippines) – Dubai (UAE) – Selangor and Kuala Lumpur (Malaysia) – Shenzhen and Guangzhou (China) – Athens (Greece) – Belgrade (Serbia) – Taiwan – Colombo (Sri Lanka) / 2006. – 53 p.
<http://www.americancityuni.edu>
20. Schiller International University / Florida, U.S.A.- London, UK – Paris & Strasbourg, France – Heidelberg, Germany – Madrid, Spain – Leysin, Switzerland / General Catalog / Effective August, 2008. – 257 p.
<http://www.schiller.edu>

Романовский А. А. Реформы высшей школы: слияния и поглощения вузов

Рассмотрены проблемы реорганизации, реформирования и реструктуризации вузов. Анализируется зарубежный опыт слияния и поглощения вузов, предлагается применение рыночных механизмов в качестве главных регуляторов совершенствования системы высшего образования в условиях рыночной трансформации экономики Украины.

Ключевые слова: система высшего образования, высшее учебное заведение, организационное слияние, слияние, присоединение, разделение, выделение, преобразование, реорганизация, реформирование, реструктуризация высшей школы(высшего учебного заведения).

Romanovskiy O. O. Reforms of higher school: mergers and acquisition of higher educational establishments

The problems of reorganization, reformation and restructuring of higher educational establishments are considered. Foreign experience of mergers and acquisition of institutes of higher education is analyzed, application of market mechanisms is offered as main regulators of perfection of the system of higher education in the conditions of market transformation of economy of Ukraine.

Key word: system of higher education, institution of higher education, organizational mergers, merger, acquisition, separation, division, transformation, reforming, restructuring of higher education (institution of higher education).

***Руженський М. М.
ДВНЗ “Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”***

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ
ДОМОГОСПОДАРСТВ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Досліджено сучасний стан, проблеми та перспективи подальшого соціально-економічного розвитку сільських домогосподарств України.

Ключові слова: аграрні перетворення, орендарі, сільські домогосподарства, національна економіка, власники земельних ділянок, орендна плата, агробізнес, державне регулювання, інституціональне забезпечення.

Постановка проблеми. Важливою складовою аграрного сектора національної економіки України є сільські домогосподарства, які виробляють значну кількість сільськогосподарської продукції, споживають різноманітні товари виробничого та невиробничого призначення, суттєво впливають на відтворення робочої сили, розвиток людського капіталу села. В кінцевому підсумку становище сільських домогосподарств, їх роль як суб'єктів ринку в системі економічних відносин, мотивація на трудову та підприємницьку діяльність значною мірою визначають продовольчу та соціальну безпеку нашого суспільства, його соціально-економічний поступ.

Трансформація економічної системи в нашій країні суттєво впливає на стан, зміст функцій сільських господарств, породжує ряд соціально-економічних проблем їх подальшого функціонування та розвитку. З огляду на останнє та суспільно-економічну значимість сільських домогосподарств, їх кількісні та якісні характеристики існує нагальна потреба дослідження стану цієї мікроекономічної структурної одиниці національної економіки та окреслення шляхів подолання проблем їх трансформації у повноцінної структури ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стану та перспектив соціально-економічного розвитку домогосподарств займають помітне місце в доробку українських та зарубіжних науковців. В публікаціях С. Мочерного досліджувались сутнісні характеристики домогосподарств як економічної категорії. Проблеми відтворення в межах домогосподарств аналізуються в роботах російських науковців Л. Абалкіна, О. Архипова.

В роботах відомих українських вчених О. Могильного, В. Юрчишина розглядається стан, еволюція та перспективи функціонування і розвитку сільських домогосподарств як об'єкта впливу аграрної політики держави в трансформаційному суспільстві. О. Онищенко досліджував значне коло питань виробничої діяльності сільських домогосподарств, зокрема, собівартість вироблюваної ними продукції, продуктивність праці тощо. Питання стану сільських домогосподарств в контексті дослідження проблем соціально-економічного розвитку сільських територій, подолання занепаду останніх, визначення шляхів поліпшення умов життєдіяльності сільського населення знайшли своє відображення в роботах О. Бородіної та І. Прокопи. Такі складові функціонування і розвитку сільських домогосподарств як споживання і заощадження, добробут їх членів розглядаються в наукових публікаціях О. Бітера та Ю. Губені. Однак аналізу таких складових життєдіяльності сільських домогосподарств як склад та використання наявних у них ресурсів, регуляторний вплив держави на економічні відносини між власниками і користувачами цих ресурсів, соціальні аспекти функціонування і розвитку цих мікроекономічних структурних одиниць не приділяється достатньо уваги. Між тим, практика трансформаційних перетворень на селі потребує системи знань та комплексного аналізу проблем і перспектив подальшого соціально-економічного розвитку сільських господарств.

Мета статті окреслити стан, проблеми та перспективи подальшого соціально-економічного розвитку сільських господарств в умовах трансформаційних ринкових перетворень в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкові перетворення в агропромисловому комплексі України шляхом реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств з розповсюдження їх майна та роздержавленням землі, приватизація майна радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств привели до того, що сільські домогосподарства поряд з особистим майном

отримали у своє розпорядження значні за обсягом ресурси виробничого призначення.

Дослідження свідчать про неоднозначні процеси і явища у розвитку сільських домогосподарств. Має місце зменшення кількості сільських домогосподарств на 2,3% в 2007 р. порівняно з 2000 р.), скорочення на 4,5% кількості домогосподарств, які утримують худобу, птицю, бджіл. Про збереження земель у більш значних масивах свідчить зменшення за 2000-2007 рр. на 26 і 11,3% відповідно земельних угідь сільських домогосподарств площею до 50 соток і від 50 соток до 2 га. На 28,2% скоротилась площа земельних угідь, на яких вирощувалась сільськогосподарська продукція виключно для власних потреб, і зросли на 11,1% земельні площі, на яких вирощується продукція для власних потреб та продажу збільшилась на 43,3% землі, що здаються в оренду. Має місце зростання в 3,8 рази середньої площі земельних ділянок, якими користуються сільські домогосподарства [1, с. 43]. В цілому, це є свідченням поступової адаптації сільських домогосподарств до ринкових умов життєдіяльності та складності і неоднозначності процесів, що його супроводжують.

Будучи багатofункціональною структурною одиницею національної економіки, сільські домогосподарства мають широкий спектр відносин з приводу використання наявних в їх розпорядженні ресурсів з представниками різноманітних підприємницьких структур, державою та один з одним.

Найбільш поширеною формою економічних відносин є оренда землі, власниками якої є переважна більшість сільських домогосподарств, з представниками різноманітних підприємницьких структур міст та сіл України. З 327 млн. га розпайованих сільськогосподарських угідь 22 млн. га або майже 82% передано їх власниками в оренду [2, с. 5], що свідчить про переважання орендних відносин в українських селах. Однак їх розвиток супроводжується низкою негативних соціально-економічних явищ і процесів, в основі яких лежить суперечливість економічних інтересів орендарів та орендодавців.

Досить поширеним є намагання багатьох власників земельних ділянок розірвати угоди з орендарями через низьку орендну плату. Розповсюджуються, особливо навколо великих міст, відчуження земельних ділянок, котрі належать сільським домогосподарствам в обхід мораторію на продаж землі. Постійно виникають чисельні конфлікти з приводу власності на вирощену продукцію, котрі приводять до загибелі людей [3, с. 6]. Примітним є і той факт, що підприємницькі структури при відсутності робочих місць в сільській місцевості найчастіше обходяться без залучення робочої сили власників земельних ділянок. Останні використовуються лише як засіб отримання прибутків. Для проведення комплексу сільськогосподарських робіт використовуються не місцеві жителі, а створені мобільні бригади представниками агробізнесу, які всього три-чотири рази на рік приїжджають в село, щоб посіяти, обробити посіви та зібрати урожай.

Аграрні перетворення в українських селах не привели до того, що земельні ділянки, які здаються в оренду сільськими домогосподарствами, стали суттєвим джерелом їх доходів. Дослідження українських вчених свідчать, що протягом останніх років середньомісячна сума дивідендів, нарахованих одному штатному працівнику, дорівнювала 30,23 грн., але вона складала 5% місячної заробітної плати [4, 46, 47]. До того ж, ця плата здійснюється у натуральній формі за цінами, котрі, як правило, є вищими порівняно з цінами реалізації, що не є соціально справедливим і не сприяє зростанню доходів сільських домогосподарств.

Не змінив ситуацію президентський указ, у якому запропоновано орендну плату збільшити з півтора до трьох відсотків від вартості паю. В останній редакції закону про

оренду землі з усіма поправками і доповненнями, зазначено, що розмір, форма і строки оплати визначаються в договорі оренди за згодою сторін і жодного слова про те, якою має бути її мінімальна межа. Цифри у півтора і у три відсотки можна розцінити хіба що як пораду, а не як обов'язкову правову норму, за недотримання якої хтось може нести відповідальність. Якщо хтось з орендаторів вирішить підняти орендну плату, то треба вносити зміни у договір оренди, а потім їх зареєструвати у кадастровому бюро і нести при цьому додаткові витрати. Зрозуміло, що більшість орендарів на це не йде. Коли ж орендна плата збільшується, то орендарі запускають свої механізми фінансового захисту від втрат. Замість видачі, наприклад, зерна в рахунок плати за пай за собівартістю, розрахунок здійснюється за ринковою ціною. Показники плати за оренду землі поліпшуються, а реального зростання доходів сільських домогосподарств від власності не відбувається.

Соціально-економічні відносини сільських домогосподарств з іншими суб'єктами економічної системи потребують регуляторного впливу держави на їх функціонування і розвиток. Своєрідність та різноманітність функцій сільських домогосподарств в трансформаційному суспільстві приводить до того, що вони перебувають під впливом аграрної, соціальної, фінансово-кредитної та деяких інших видів державної політики. При визначенні форм і методів регуляторного впливу держави на розвиток сільських домогосподарств слід враховувати їх своєрідність як суб'єктів ринкових відносин, та ряд інших обставин.

Історичний досвід багатьох країн світу свідчить про те, що значних успіхів в соціально-економічному розвитку вони досягали шляхом поєднання державного регулювання економічної системи з врахуванням національних особливостей ведення аграрного виробництва. В умовах трансформаційного суспільства ігнорування такого поєднання породжувало негативні наслідки. "Недооцінка внутрішнього взаємозв'язку і взаємодії ринкового механізму та державного регулювання економіки – зазначає А. Чухно – стали однією з причин зменшення державного втручання в економіку і навіть виведення держави зі сфери економіки. Це було глибокою помилкою, яка в умовах, коли ринковий механізм не був відпрацьований, призводила до того, що держава необгрунтована усувалася з економіки, не виконувала економічних функцій, через що виникала некерованість економіки" [5, с. 16]. На користь активної участі держави в регулюванні розвитку всієї економіки та її мікроструктурних одиниць свідчить і те, що в умовах нинішньої світової фінансово-економічної кризи відбувається пошук нових методів і способів посилення її впливу на розвиток економічної системи на всіх її рівнях. Між тим, практика регулювання аграрного сектора української економіки, її структурних одиниць свідчить про намагання послабити вплив держави на їх розвиток, ігнорувати потреби та не враховувати значну частину економічних і соціальних інтересів сільських домогосподарств.

Державне регулювання розвитку сільських домогосподарств не враховує того, що сільське населення потребує стабільних засобів до існування, зростання рівня життя, робочих місць для прикладання власного людського капіталу, високої освіти та охорони здоров'я, а не тільки ейфорії щодо покращення показників виробництва ними обсягів сільськогосподарської продукції з боку політиків та можновладців. Подальше існування і розвиток сільських домогосподарств потребують збереження, а не хижацького використання природних ресурсів, здорового доквілля їх, рівноправної участі у розподілі суспільних благ, коли всі верстви населення, а не тільки привілейовані члени окремих домогосподарств користуються набутками економічного зростання, а в умовах

фінансово-економічної кризи – найбільше потерпають від неї.

За роки аграрних перетворень законодавчими і виконавчими органами України створена система, яка позбавила членів сільських домогосподарств реальної участі у прийнятті рішень щодо ведення сільськогосподарського виробництва, визначальних умов життєдіяльності сільських громад, де домінують приватні економічні інтереси орендарів земельних паїв або землевласників. Цілі сільського розвитку як складова аграрної політики держави, не зводяться тільки до збільшення вартісних обсягів сільськогосподарського виробництва. Коли керівники держави висловлюють задоволення з приводу рекордних обсягів виробництва зернових у 2008 р., то мимоволі виникають питання: чому зростають ціни на хліб і хлібобулочні вироби; який зиск матимуть з цього рядові сільські трудівники, власники земельних ресурсів тощо. Відповіді на ці питання випливають з того, що внаслідок аграрних перетворень в Україні основна частина благ від приватизації дісталась тільки невеликій привілейованій групі людей, які отримують величезну частку прибутку від сільськогосподарського виробництва і до того найчастіше не проживають в сільській місцевості. З цього приводу доречною є думка про те, що економічне зростання відіграло суттєву роль в абсолютному зубожінні значної частини сільського населення [6, с. 106]. Підтвердженням цього є те, що в 2007 р. частка сільських домогосподарств із середньодушовими доходами у місяць нижчими прожиткового мінімуму складала 49,3% [7, с. 415].

Найбільш яскравим проявом ігнорування потреб та інтересів сільських домогосподарств є відсутність законодавчого визначення джерел фінансування та розвитку соціальної інфраструктури села, соціальної відповідальності бізнесових структур перед населенням сільських територій, де ведеться підприємницька діяльність. Апелювання до закону “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві” від 15 травня 1992 р., яким розвиток сільських територій визнано пріоритетним, не вирішує багаточисельних соціально-економічних проблем сучасного села. За час його введення в дію жоден пункт цього закону не був виконаний в повному обсязі ні одним з урядів. Повністю ігнорується одна з головних статей, про щорічне асигнування з державного бюджету одного процента коштів від валового внутрішнього продукту. У різні роки ця сума була різною, але нижче 10 млрд. грн. не опускалась. Якби така сума щорічно доходила до села і використовувалась за призначенням, то її було б достатньо для розв’язання лівової частки проблем розвитку соціальної інфраструктури села, недопущення її до сучасного жалюгідного стану.

Реформування аграрного сектору національної економіки на ринкових засадах приводить до заміни тоталітарних функцій держави на субсидіарні, коли її зусилля повинні концентруватись не на підтримці бізнесових інтересів окремих фінансово-промислових груп, а на наданні суспільних благ. Мається на увазі створення сприятливих умов для дрібних і середніх товаровиробників: захист прав власності та забезпечення умов виконання контрактів в тому числі і щодо сільських домогосподарств; запобігання негативним зовнішнім ефектам приватної активності. Не менш важливою є така роль держави у забезпеченні послуг системи освіти і охорони здоров’я, розвитку інформаційно-консультаційних центрів для надання допомоги у веденні підсобного та фермерського господарства, організації підприємницької діяльності тощо.

Регуляторний вплив держави на розвиток сільських домогосподарств не враховує

підготовленості до них культурно-ментальних стереотипів та усталених способів життєдіяльності сільських жителів. В процесі здійснення цих змін не бралася до уваги і та обставина, що культурні цінності та традиції завжди виступають базою для створення спочатку неформальних, а потім уже формальних інститутів. З огляду на це складовою посилення адаптації сільських домогосподарств до умов ринкової економіки є переорієнтація їх ставлення до змін в аграрному секторі на ринкових засадах.

Сільська культура, що визначає зміст господарської діяльності і формує середовище здійснюваних перетворень, багато в чому існує у вигляді установок, цінностей, орієнтацій, норм і звичаїв. При цьому вона є могутнім чинником, на якому базується людський капітал реформ на селі. Розвиток цієї культури сьогодні потребує державного захисту і допомоги сільським домогосподарствам на всіх рівнях. Останнє має забезпечити подолання комплексів бідності, неповноцінності, меншовартості селян порівняно з іншими верствами населення нашої країни. З цією метою необхідно, передусім, зміцнити фінансове і соціальне становище сільських домогосподарств шляхом використання діючих інституціональних механізмів їх адаптації до ринкових умов (див. рис. 1).

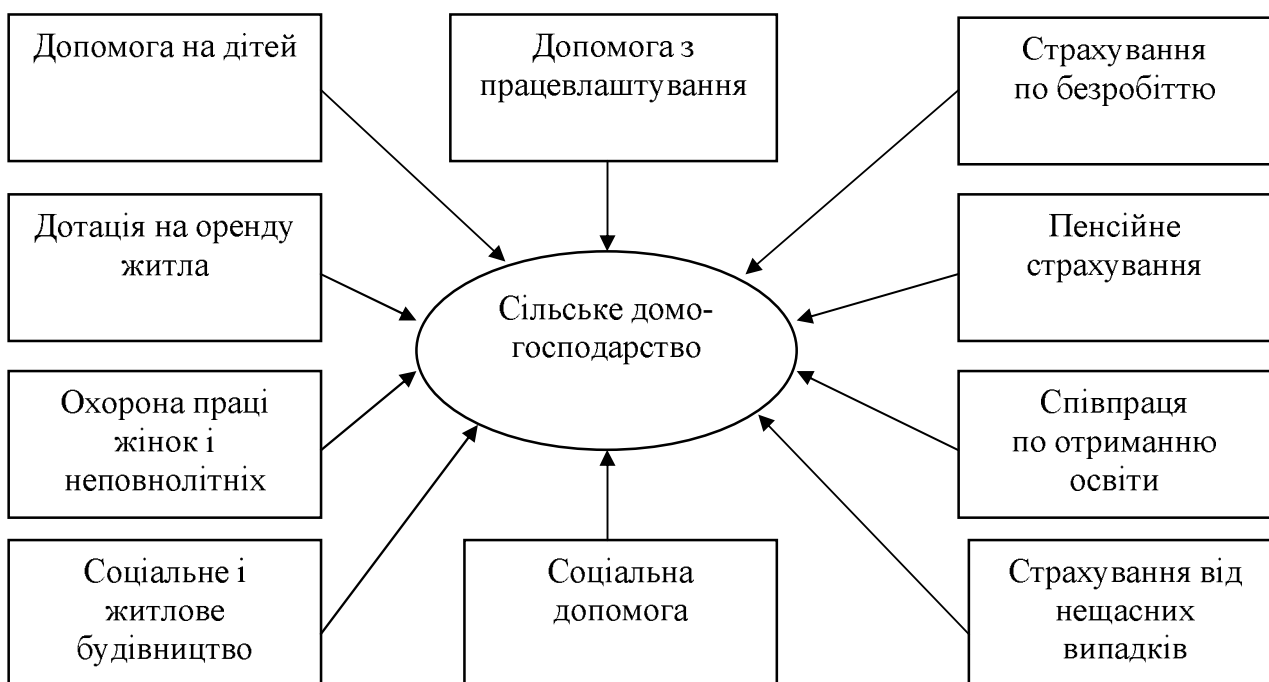

Рис. 1. Інституціональні механізми зміцнення фінансового та соціального стану сільських домогосподарств

Паралельно із здійсненням інституціонального забезпечення життєдіяльності сільських домогосподарств необхідно розробити і реалізувати державну програму відродження активних творчих компонентів народної культури щодо їх господарської і соціальної діяльності. Це передбачає не окрему ізольовану культурологічну акцію, а формування суб'єктивної соціальної бази ринкових перетворень на селі та соціально-економічного прогресу сільських домогосподарств.

Висновки

Сільські домогосподарства належать до провідних мікроструктурних одиниць аграрного сектора економіки України. Вони володіють значними матеріальними та

інтелектуальними ресурсами, ефективне використання яких дозволить реалізувати порівняльні та конкурентні переваги сільського господарства нашої держави в умовах загострення світової продовольчої проблеми.

Соціально-економічний розвиток сільських домогосподарств в Україні – комплексна системна проблема, яка виходить за рамки суто аграрної політики держави і повинна вирішуватись із залученням інших видів регуляторної діяльності держави. Тому державному регулюванню соціально-економічного розвитку сільських домогосподарств слід надати системності, стрижнем якої має бути цілеспрямоване бажання зробити ці мікроструктури аграрного сектора економіки опорою поступу сільських територій України.

Для реалізації окресленої мети необхідно вирішити ряд конкретних завдань з використанням інноваційних засад:

- розробити і прийняти державну цільову програму розвитку сільських домогосподарств;

- внести до базових законодавчих актів зміни і доповнення, а при необхідності прийняти нові закони щодо законодавчого захисту земельних та майнових прав членів сільських домогосподарств;

- ввести законодавчу норму у відповідності з якою кожен, хто бере землю в оренду зобов'язаний створити у селі агропідприємство та відповідну кількість робочих місць;

- створити реєстр виробничої діяльності та облік продукції, виробленої сільськими домогосподарствами;

- додатково передбачити матеріально-технічні, фінансові та інтелектуальні ресурси на створення інфраструктури, необхідної для зайнятості членів сільських домогосподарств у сільськогосподарському виробництві та неаграрними видами діяльності в сільській місцевості.

Здійснення цих заходів сприятиме соціально-економічному розвитку сільських домогосподарств, їх утвердження як дієздатних ланок ринкової економіки України.

Використані джерела:

1. Могильний О. Реалії та парадокси аграрної політики. – Економіка України, 2008. – № 12. – С. 40-51.
2. Науково-експертне обговорення земельної реформи. – Голос України. – 2008. – 7 жовтня.
3. Косий М. У земельних війнах знову гинуть люди. — Голос України. – 2009. – 4 квітня.
4. Махсма М. Причини і наслідки низької ціни найманої селянської праці // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 40-50.
5. Чужно А. Актуальні проблеми розвитку економічної теорії на сучасному етапі // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 14-28.
6. Бородіна О. Аграрна політика України: витоки, сучасний стан, нові можливості в контексті інституціоналізму та викликів глобалізації // Економіка України. – 2008. – № 10. – С. 94-111.
7. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К. : “Консультант”, 2008.

Руженский М. М. Социально-экономическое развитие сельских домохозяйств в трансформационной экономике

Исследовано современное состояние, проблемы и перспективы дальнейшего социально-экономического развития сельских домохозяйств Украины.

Ключевые слова: аграрные преобразования, арендаторы, сельские домохозяйства, национальная экономика, собственники земельных участков, арендная плата, агробизнес, государственное регулирование, институциональное обеспечение.

Ruzhens'kij M. M. The social and economic development of the rural households at the transformational economy

The modern status, problems and perspectives of the further social and economic development of the Ukrainian rural households were investigated in this article.

Key words: agrarian transformations, leasers, rural households, national. economy, the owners of land plots, rental fee, agribusiness, state regulation, institutional providing.

*Самусь Г. І.
Конопотський інститут
Сумського державного університету*

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНИХ ВІДНОСИН

На сучасному етапі розвитку і становлення ринкових відносин в Україні важливе значення має вивчення досвіду зарубіжних країн, в тому числі і в аграрній сфері. В статті аналізується історичний досвід трансформації аграрних відносин за рубежем, що може бути використано в нашій країні.

Ключові слова: аграрні відносини, земельна власність, аграрна сфера, аграрні реформи, трансформація аграрних відносин, селянське господарство, феодальне землеволодіння, общинне землеволодіння, фермерське господарство, агрофірма, агробізнес, колективне господарювання, агропромисловий комплекс.

Актуальність проблеми. Аграрні відносини – це особливий вид економічних відносин у суспільстві між його членами, господарствами, державою з приводу привласнення різних об'єктів власності, а також землеволодіння, землекористування, реалізації сільськогосподарської продукції та розподілу доходів господарств. Трансформація аграрних відносин пов'язана, насамперед, з реформуванням відносин власності у сільському господарстві. Крім того аграрні трансформації передбачають зміни в технологічному способі виробництва.

Особливо глибокі трансформаційні процеси відбуваються і в історичному розрізі при переході від однієї суспільно-економічної формації до іншої. Дослідження історичного досвіду трансформаційних перетворень відіграє важливу роль в розумінні сучасних економічних теорій.

Формування ринкового механізму в Україні, зокрема в аграрній сфері, потребує подальшого послідовного і поглибленого обґрунтування, теоретичної та методологічної розробки, а також нагромадження та дослідження потрібного практичного досвіду. Складність проблеми полягає ще і в тому, що необхідного наукового і практичного досвіду переходу від адміністративно-командної системи до ринково-регульованої економіки у світовій практиці немає [4, 140].

Ознайомлення з останніми дослідженнями та науковими публікаціями з тематики аграрних реформ показує, що особливостям аграрного реформування та його порівняльній ефективності приділялася недостатня увага.

Незважаючи на те, що Україна належить до країн з найкращими у світі ґрунтами, колись вважалась житницею Європи, протягом 90-х років ХХ ст. стан її сільського господарства різко погіршився. Площа сільськогосподарських угідь зменшується, врожаї падають, парк є застарілим і техніки не поновлюється, кредити господарствам не доступні, а більшість сільськогосподарських підприємств переживає глибоку